

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

АКЦЕНТУАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕАД'ЕКТИВНИХ КАУЗАТИВІВ ДЕВ'ЯТОГО СТРУКТУРНОГО КЛАСУ ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ БАРИТОНОВАНОЇ Й ОКСИТОНОВАНОЇ АКЦЕНТНИХ ПАРАДИГМ У ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У південно-західних говорах, як і в українській мові загалом, засвідчено величезний пласт дієслів дев'ятого структурного класу. Їм властивий кореневий, суфіксально-кореневий і суфіксально-флексійний типи наголошування. Для деяких із них характерна строкатість наголосу. Нормативну базу, зокрема й наголосову, сучасної літературної мови становить південно-східний її варіант, зокрема південно-центральної говори, а південно-західне наріччя належить до периферійної зони.

Відомий акцентолог В. Винницький вважає, що в сучасній українській літературній мові чітко простежується тенденція до зменшення кількості акцентних варіантів, зумовлена уніфікацією південно-східних і південно-західних літературних особливостей наголошування. І все ж, на думку вченого, «у живому мовленні ці тенденції спостерігаються або дещо непослідовно, або майже не діють» [1, с. 470]. Що ж до акцентуаційних особливостей префіксальних дієслів у сучасній українській літературній мові, вони здебільшого зберегли особливості наголошування мотивувальних безпрефіксних дериватів недоконаного виду [1, с. 475]. Суфіксальні відад'єктивні каузативи дев'ятого структурного класу, як і їхні похідні, в досліджуваному наріччі, навіть у структурі одного говору, зрештою, і в літературних варіантах української мови, такої наголосової співвіднесеності не засвідчують.

Акцентуаційні особливості дієслів означеного структурного класу української та інших східнослов'янських мов були предметом діахронного й синхронного аналізу.

Скажімо, В. Складенко, досліджуючи історію становлення слов'янського наголосу, дійшов такого висновку: «В пізньопраслов'янській мові дієсловом на *-iti*, *-itъ* були властиві всі три акцентні парадигми: баритонована, окситонована і рухома» [2, с. 154]. Вербативи баритонованої акцентної парадигми характеризувалися нерухомістю інтонації на основі, дієслова окситонованої – нерухомістю двоскладової інтонації, що охоплювала останній склад основи й наступний флексивний, а деривати рухомої – чергуванням наголосу між двома крайніми морфемами слова.

Російська дослідниця А. Тер-Аванесова наголосила на уніфікації основ теперішнього/майбутнього часу дієслів другого типу відмінювання, що зумовлено зникненням чергувань приголосних та вирівнюванням місця наголосу, тобто зміною суміжно-рухомого наголосу (*нощю; нощишь*) на колонний накореневий (*нощу / нощю, нощиш*) [3, с. 459].

Акцентну систему слів повнозначних морфологічних класів, зокрема й дієслів, сучасної української літературної мови дослідив В. Винницький [1, с. 313–399]. Вербативи ж означеного структурного класу характеризуються кореневим, суфіксально-кореневим й суфіксально-флексійним наголошуванням. Деривати кореневого типу акцентуації виявляють збереження наголосу на корені у всій граматичній парадигмі [1, с. 347]: *кóрчити, мерéжити, митáрити, морóзити, ші́рити*. Дієслова суфіксально-кореневої акцентуації мають «наголос на суфіксі основи (класу основи) в інфінітиві, 1-й особі однини теперішнього часу та наказовому способі і на корені – в усіх інших особових формах однини й множини» [1, с. 348]: *білі́ти, варі́ти, воді́ти, купі́ти, носі́ти, робі́ти*. До акцентуаційних особливостей дієслів суфіксально-флексійного акцентного типу зараховується наголошеність тематичного афікса в інфінітиві, минулому й майбутньому часі та флексій у презенсі й наказовому способі [1, с. 348]: *верші́ти, лиші́ти, перчі́ти, різі́ти, тісні́ти*. Попри тенденцію до усталеності акцентної норми в сучасній українській літературній мові, значна частина дієслів окреслених акцентних типів у сучасних лексикографічних джерелах репрезентує наголосові відмінності, що, «до певної міри, пояснюється практикою живого мовлення, де акцентні варіанти аналізованих особових форм дієслів становлять надзвичайно поширене і прикметне для української мови явище» [1, с. 385].

Дієслова із суфіксально-кореневим і суфіксально-флексійним типами акцентуації, що репрезентують південно-західні говори, були предметом наукових студій автора [4; 5].

Вербативи суфіксально-кореневого типу акцентуації, характеризуючись наголошеністю тематичного афікса в інфінітиві й кореня – у презенсі [4], корелюють із пізньопраслов'янською окситонованою й рухомою акцентними парадигмами.

Деривати ж окситонованої парадигми, маючи здебільшого семантику переміщення, впливу на об'єкт (суб'єкт), вияв почуттів тощо, у п.-с.в.у.л.м.¹, а отже, і в с.у.л.м.², репрезентують флексійне наголошування п.ф.п.о.о.³, зумовлене або збереженням залишків давньої акцентуації, або його рецесійним зміщенням із кореня: *білі́ти, воді́ти, возі́ти, гоні́ти, грозі́ти, кормі́ти, любити, міні́ти, молі́ти, мочі́ти, носі́ти, палі́ти, просі́ти, робі́ти*,

¹ п.-с.в.у.л.м. – південно-східний варіант української літературної мови

² с.у.л.м. – сучасна українська літературна мова

³ п.ф.п.о.о. – презенсна форма першої особи однини

світїти, селїти, служїти, судїти, ходити, щепїти. Поодинокі ж (*палити* та ін.) виявляють суфіксально-флексійну акцентуацію.

Однак більшість дієслів означеного акцентного типу закорінюються в пізньопраслов'янську а.п.с.⁴ Коренева акцентуація їхніх презенсних форм, відповідно, мотивується парокситонним відтягненням наголосу з флексій: *будїти, гудїти, дарїти, дзвонїти, дивїти, длїти, дрочїти, душїти, журуїти, золїти, косїти, кришїти, лїпїти, садїти, солїти, топїти, учїти, цїдїти, чинїти*.

Значна частина вербативів суфіксально-кореневого акцентного типу в аналізованих говорах засвідчує й флексійне наголошування однієї чи кількох презенсних форм, що зумовлено, вочевидь, перехрещенням двох наголосових систем – давньої, пізньопраслов'янської, і нової, власне української.

Предметом аналізу є наголосові особливості каузативів, мотивованих ад'ективами пізньопраслов'янської а.п.а.⁵ і а.п.б.⁶: *величїти, довжїти, малїти, вузїти, глупїти, добрїти, новїти*.

Мета роботи – на прикладі діалектних каузативів південно-західних говорів з актуалізованою процесуальною семантикою простежити процес становлення їхньої варіантної акцентуації, з'ясувати місце і вплив південно-західного наріччя на усталення акцентних норм сучасної української літературної мови.

Відад'ективні каузативи процесуальної семантики характеризуються: із семантико-граматичного аспекту – грамаемою недокораного виду (семантика одновекторності), з дериваційного – помірним ступенем лексико-семантичної й морфологічної деривації. Більшість із них репрезентує семантичну валентність з однокореневими дериватами третього (*величати, менишати*) і четвертого (*довжїти, малїти*) структурних класів (із семантикою становлення ознаки) суфіксального типу акцентуації. Префіксовані перфективи можуть поєднуватися з однокореневими префіксованими імперфективами з реляційними афіксами *-ува-, -а-* (маркери ітеративної грамеми) кореневого або суфіксального типу наголошування. В усіх варіантах української літературної мови досліджувані вербативи, попри периферійність ареалу вжитку, засвідчують свою нормативність.

Перші три утворення наголосово пов'язані з пізньопраслов'янською баритонованою акцентною парадигмою їх мотивувальних (переважно) ад'ективів: *величїти* (< **velikъ* (а.п.а.) (Скл., 139), *довжїти* (< **dylgъ* (а.п.а.) (Скл., 138), *малїти* (< **m'aliti* **m'alitъ* (а.п.а.) (Скл., 157) < **m'alъ* (а.п.а.) (Скл., 139).

Коренева морфема каузатива *величїти* репрезентує двоскладовість фонетичної структури, другий компонент якої виводиться з праслов'янського ад'ективного афікса *-ik-*. Зазначений вербатив, як і його префіксовані деривати, у досліджуваному наріччі (здебільшого в бойківських говірках) має варіантне наголошування.

Так, означений деад'ектив із префіксом *у-* в сучасній локальній східнобойківській говірці, як і префіксовані утворення в с.у.л.м., зберігає наголошування того ж (другого) складу кореня, що виводиться з а.п.а. мотивувально-го ад'ектива: [*veličity*]: *у-veličity, -u, -it* (СКТУГ, 196), *возвелїчїти, -чу, -чиш* (Орф., 122), *звелїчїти(ся), -чу(ся), -иш(ся)* (Орф., 262). Кореневу акцентуацію репрезентують і префіксовані вербативи в п.-с.в.у.л.м., усталення якої відбувалося не без впливу російської лексикографічної традиції (*величїть* «більшїти, примножувати; возвеличувати, прославляти, робити великим» (Даль I, 176): *увелїчїти / увелїчївать* «тобільшїти» (Ум., Сп. IV, 135), *звелїчїти, -чу, -чиш / звелїчїувати* «робити великим, возвеличувати» (Гр. II, 128).

Укладачі ж давнішого бойківського лексикографічного джерела, як і г.в.у.л.м., фіксуючи префіксовані його деривати здебільшого у формі інфінітива з наголошеним афіксом класу основи, підтверджують тенденцію до усталювання в них суфіксально-флексійної акцентуації (*повелїчїти* «збільшїти» [СБГ II, 86]; *величїти* «величати» [Жел., 61], *возвеличїти/возвеличати* [Жел., 116], *повелїчїти* [Жел., 667]), закорінені в наголосові особливості бойківських говірок ще староукраїнського періоду. Певну роль тут відіграв і ритмомелодійний малюнок відомої церковнослов'янської молитви, перекладеної П. Моголою в «Учительном Євангеліи Калліста», що репрезентує саме бойківський ареал: *величїти* «прославляти, звеличувати»: *Велїчїть двїша моѧ Гда, и ро(з)радова(л)сѧ Дхъ мой в Бзѣ збавителї моє(м)* (Київ, 1637 УЄ Кал. 817) (СУМ 3, 221). Цікаво, що один із похідних його дериватів у п.-с.в.у.л.м. також побутує із суфіксально-флексійним наголошуванням: *повелїчїти, -чї, -чїш* «зробити більшим, ніж потрібно» (Гр. III, 209).

У карпатській групі говорів натрапляємо на омонімічні каузативи *довжїти* з архісемою «видовжувати», що виводиться з праслов'янського відад'ективного утворення аналогічної (бари тонованої) акцентної парадигми (**dylgъ* (а.п.а.) (Скл., 138), та архісемою «боргувати», що виводиться з праїндоевропейського девербатива (**del-* / *dol-* «рубати (борг як зарубка)» (ЕСУМ, II, 100).

Відприкметниковий дериват обмежений локально (лише бойківські говірки) і має варіантне наголошування. Давніше ж лексикографічне джерело бойківських говірок, як і «Словник...» Я. Головацького, фіксуючи аналізований вербатив, зазвичай із наголосом на суфіксі класу основи інфінітивної форми, ілюструє тенденцію до усталення суфіксально-флексійної акцентуації, яка співвідноситься з його наголошуванням у покликаних говірках староукраїнського періоду. Це підтверджує паспортизація джерельної бази ілюстративного матеріалу (*должїти* «переносити, відкладати», *должїтися* «гаяти час»: *посмотри(м) же еще на юны(х) которыи бы могли на барзо доброво(л)не не до(л)жїтисѧ то є(ст) млоде(н)ци и панны* (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 198); «боргувати (брати в борг)»: *Должїсѧ*. (1650 ЛК 444) (СУМ 8, 109): *довжїти* «робити щось довшим» (Км. 2, 214), *довжїти* «орати ралом вздовж ниви» (Голов., 517).

⁴ а.п.с. – рухома акцентна парадигма

⁵ а.п.а. – баритонована акцентна парадигма

⁶ а.п.б. – окситонована акцентна парадигма

Префіксований каузатив у сучасній східнобойківській локальній говірці демонструє наголосову варіантність – суфіксально-флексійну, тобто власне українську, і кореневу, пізньопраслов'янську: [*dɔwʒiti*]: *pro=dɔwʒiti*, *-zŭ*, *-zŭt* «*продовжити*»; **варіант** [*dɔwʒiti*]: *pro=dɔwʒiti*, *-u*, *-it* (СКУТГ, 78).

Цікаво, що суфіксально-флексійне наголошування аналізованих відад'єктивів корелює з їхніми акцентними особливостями в білоруській та російській мовах, тобто є східнослов'янським явищем, а кореневе – у сербохорватській, чеській і словацькій: **dylziti* < **dylgь*: болг. *дълъжѣ* «*продовжувати*», мак. *должи* «*тягнути, зтягувати (розмову і т. ін.)*», с.-х. *дужити* «*видовжувати*», діал. *дужѣт*, ч. *dloužiti* «*тс.*», слвц. *dĺžít'sa* «*робитися довшим*», в.-луж. *dolžić* «*видовжувати*», словен. *dlāžec* «*тс.*», р. *должіть* «*зтягувати, сповільнювати (час)*», *должіть*, перм. «*сіяти (жито)*», укр. *дóвжѣти* «*довжити, видовжувати*», «*проходити ралом вздовж ниви*», бр. *даўжѣць* «*видовжувати*» (ЭССЯ 5, 211).

Каузатив і його похідні з архісеомою «*видовжувати*» у п.-с.в.у.л.м., попри незафіксованість лексикографічними джерелами південно-центрального говорів української мови, мають аналогічне варіантне акцентування, тотожне з його наголошуванням у східнобойківській говірці. Причому наголос у безпрефіксовому вербативі виступає маркером диференціації лексико-семантичних його варіантів: *дóвжѣти*, *-жу*, *-жиши* «*довжити, видовжувати*» і *дóвжѣти* «*проходжуватися разом вздовж ниви*» (Гр. I, 403). Префіксальні, як і префіксально-постфіксальний, перфективи, попри спільність архісеми, виявляють різне наголошування. Так, дієслово з префіксом *по-* характеризується суфіксально-флексійною акцентуацією, а вербатив із префіксом *про-*, як і постфіксальний його дериват, – кореневою: *подóвжѣти*, *-жу*, *-жіши* «*видовжити*» (Гр. III, 243), *прідóвжѣти*, *-жу*, *-жиши* «*пройти ралом вздовж по засіяному полі*» (Гр. III, 415), *продóвжѣти*, *-жу*, *-жиши* / *продóвжѣвати* «*видовжити, протягнути*» (Гр. III, 465), *продóвжѣтися*, *-жуся*, *-жишся* / *продóвжѣватися* «*видовжити, протягнути*» (Гр. III, 465).

Відмінність акцентуації префіксованих перфективів демонструє й лексикографічне джерело в.л.м.п.у.: дієслово з префіксом *по-*, за аналогією до мотивувального вербатива в п.-с.в.у.л.м., має варіантне акцентування (суфіксально-флексійне й кореневе), а з префіксом *про-* – кореневе: *подóвжѣти*, *-жу*, *-дóвжѣши*, *-дóвжѣть* (Гол., 298), *продóвжѣти*, *-вжу*, *вжиши* (Гол., 324).

Натомість, аналізовані префіксовані вербативи в с.у.л.м. репрезентують кореневий тип акцентуації, співвідносний із пізньопраслов'янською *а.п.а.* мотивувального ад'єктива: *подóвжѣти*, *-жу*, *-иши*, *подóвжѣти*, *-шу*, *-иши* / *подóвжѣвати* «*збільшувати в довжину, робити довшим*»; «*робити тривалішим, збільшувати в часі*» (СУМ, VI, 752), *продóвжѣти*, *-жу*, *-иши* (Орф., 611).

Омонімічний відповідник з архісеомою «*боргувати*» у досліджуваному наріччі підтверджує ширший ареал вжитку (бойківські, локальна сучасна марамороська й гуцульські говірки), як і наголосову варіантність.

Так, у бойківських говірках його поодинокий перфектив із префіксом *на-* репрезентує кореневе наголошування (*надóвжѣти* «*наборгувати*», «*наробити боргів*»). Пор. п. *надлу́жѣ* «*тс.*» (СБГ, I, 466). Мотивувальний вербатив (і префіксований дериват) у локальній сучасній марамороській говірці засвідчує суфіксально-флексійне, співвідносне з одним з акцентних варіантів омонімічного його відповідника у бойківських говірках: *довжѣти*, *-жу*, *-жіши* / *довговáти* «*боргувати*» (Саб, 67), *задовжѣти*, *-жу*, *-жіши* / *задовговáти* «*заборгувати перед ким-небудь*» (Саб, 95), *надовжѣти*, *-жу*, *-жіши* / *надовговáти* «*набрати багато боргів*» (Саб, 184).

Укладачі лексикографічних джерел староукраїнської мови, гуцульських і буковинських говірок, як і г.в.у.л.м., вербативи з архісеомою «*боргувати*» подають із наголошеним суфіксом класу основи в інфінітивній формі, що слугує маркером усталення суфіксально-флексійної акцентуації: *задолжѣти* «*заборгувати*», діал. *здовжѣти* (СУМ 10, 25), *надовжѣти* «*наробити боргів*» (СГГ, 129), *задовжѣтися* «*заборгуватися*» (СБГГ, 130), *довжѣти*, – *ся* (Жел., 190), *надовжѣти* «*набрати в борг*» (Жел., 475), *подовжѣти* (Жел., 677). Однак поодинокий префіксально-постфіксальний dead'єктив у наддністрянських говірках виявляє кореневе наголошування: *задóвжѣтисѣ*, *-итсѣ* «*заборгувати*» (НРС, 120), а префіксований перфектив у г.в.у.л.м. – суфіксально-кореневе: *задовжѣти*, *задóвжѣт* «*заборгувати*» / *задóвжѣвати*, – *ся* (Жел., 243).

Натомість, деривати усього словотвірного гнізда в п.-с.в.у.л.м. превалюють із суфіксально-флексійною акцентуацією (при кореновому поодинокому перфективі в давнішому джерелі): *задовжѣти ся* (Кул.), *вдóвжѣти* «*завиновáтити, заборгувати*» (Ум., Сп. I, 237): *задовжѣтися*, *-жуся*, *-жішся* / *задовжѣтися* «*заборгуватися*» (Гр. IV, 320), *удовжѣтися*, *-жуся*, *-жішся* «*заборгуватися*» (Гр. II, 35).

Попри продуктивність вжитку й деривації в обох варіантах української літературної мови, аналізований вербатив, як і його похідні, у с.у.л.м. не набув нормативності.

Відад'єктивний девербатив *малити* з його префіксованими дериватами в бойківських і локальній сучасній марамороській говірках, попри закоріненість у *а.п.а.* «**m'aliti* **m'alitŭ*» (Скл., 157), характеризується суфіксально-флексійною акцентуацією, спричиненою дериваційними процесами, що супроводжувалися рецесійним зміщенням наголосу з кореня на тематичний афікс в інфінітиві й на закінчення у презенсі: *змалѣти* «*зменшити*» (СБГ, I, 313), *помалѣти* «*зробити меншим*», «*зменшити*» (СБГ, II, 110), *умалѣти* «*зменшити*» (СБГ, II, 317), [*maliti*]: (*i*)z=*maliti*, (*i*)z=*mal'ŭ*, *-lŭt* «*зменшити*» (СКУТГ, 117), *помалѣти*, *-лѣ*, *-лѣши* «*зробити меншим*» // СБГ; «*те саме, що полѣвити 5*» (СГЦБ, 370), *малѣти*, *-л'ѣ*, *-лѣши* «*вважати малим, недостатнім*» (Саб., 167), *помалѣти*, *-л'ѣ*, *-лѣши* «*поважати що-небудь малуватим, недостатнім*» (Саб., 253).

Зважаючи на наголошеність суфікса класу основи, попри фіксацію лише інфінітивної форми, висновуємо, що в гуцульських говірках, як і обидвох в.у.л.м., аналізовані вербативи підтверджують тенденцію до усталення суфіксально-флексійного типу акцентуації: *помалѣти* «*зменшити, підкорювати*»: *Помалѣла ѣа рукаві*

(СГГ, 154), *маліти* (Жел., 424), *змаліти*, – *ся* (до дитини) (Жел., 305), *помаліти* (Жел., 695), *маліти*, – *ся* «укорочувати» (Ум., Сп. II, 88).

Каузативи окресленої словотвірної парадигми в новітньому словнику п.-с.в.у.л.м. також мають різне наголошування. Так, суфіксальний безпрефіксний дериват та його перфектив із префіксом *по-* ілюструють суфіксально-флексійний акцентний тип, що співвідносить їх із наголосовими особливостями в карпатській групі говорів: *маліти*, –*лю́*, –*ліи́ш* «зменшувати» (Гр. II, 401), *помаліти*, –*лю́*, –*ліи́ш* «укоротити»; «пошити меншим від мірки» (Гр. III, 293). Постфіксальне безпрефіксне утворення виявляє суфіксально-кореневе акцентування, що мотивується, гадаємо, повторним парокситонним відтягненням наголосу на корінь у презенсі, у разі збереження флексійної акцентуації п.ф.п.о.о., що, за А. Тер-Аванесовою, відповідає пізньопраслов'янській *a.n.b1* каузативів [3, 459]: *малітися*, –*лю́ся*, –*лишся* «укорочуватися»; «поступати по-дитячому» (Гр. II, 401). Натомість, дериват із префіксом *з-* має кореневе наголошування, співвідносне з його пізньопраслов'янською *a.n.a.* (*змалітися*, –*лю*, –*лиш* «зменшитися, зробитися малим; робити як дитина» (Гр. II, 163).

У с.у.л.м. похідні й мотивувальний каузативи означеної словотвірної парадигми підтверджують поширену для відад'єктивних відад'єктивів дев'ятого структурного класу акцентну неспіввіднесеність, спричинену перехрещенням наголосових тенденцій (давньої й новітніх, власне українських), можливо, й лексикографічною традицією. Так, вербатов із префіксом *з-* і постфіксальний його дериват зберігають кореневе наголошування, що корелює їх із пізньопраслов'янською *a.n.a.* мотивувального деривата: *змаліти*, *змалітися*, –*лю(ся)*, –*лиш(ся)*, розм. «повести себе нерозсудливо, легковажно, по-дитячому» (СУМ, III, 611). Постфіксальне ж безпрефіксне утворення, за аналогією до наголошування його в п.-с.в.у.л.м., засвідчує нову, суфіксально-кореневу, акцентуацію: *малітися*, –*лю́ся*, –*лишся*, діал. «поводитися, як дитина» (СУМ, IV, 607). Перфектив із префіксом *по-* – суфіксально-флексійну, співвідносну з його наголосовими особливостями в карпатській групі говорів: *помаліти*, –*лю́*, –*ліи́ш*, розм. «зробити що-небудь меншим, ніж було; зменшити» (СУМ, VII, 112).

Отже, коренева акцентуація, нехай і поодинокого, вербатива з префіксом *за-*, як і постфіксального, у п.-с.в.у.л.м. та с.у.л.м. корелює з наголошуванням мотивувального дієслова в західнослов'янських мовах, а суфіксально-коренева й суфіксально-флексійна – відповідно, з південнослов'янськими й російською мовами: **maliti (sg) < malъ*: цслов. *малити*, мак. *мали се* «зменшуватися», с.-х. *málití* «зменшувати, укорочувати», *málití se* «зменшуватися, скорочуватися, вскакуватися», словен. *malíti* «зменшувати», *malíti se* «робитися малим», ст.-ч. *málití* «зменшувати», ч. *maliti* «тс.», діал. *málití se* «замітно зменшуватися», *málic' se* «вкорочуватися», слц. *málit' sa* «комусь здається, що замало», рідко «зменшуватися», діал. *málit' (sa)* «зменшувати(ся), вкорочувати(ся)», п. *malic* «зменшувати, віднімати, вкорочувати»; д-русь *малити* «вкорочувати, зменшувати», *малитися* «зменшуватися, спадати», рос. *мáлитъ* «зменшувати, збавляти» (олон., пск., смол.), *дробити*, *ділити* (пенз.), *пробувати щось по-трохи* (твер., астр.), укр. *маліти* «збавляти, зменшувати», бл. *málicь* «зменшувати» (ЕССЯ 17, 165).

Акцентуаційний малюнок каузатива *вузити*, попри закоріненість в індоєвропейську спільноту (*вужкій*, *вужчати*, *вузіти*; – р. *узкий*, бр. *вўзі*, др. *узъкъ*, п. *wązki*, ч. *úzky*, слц. *úzky*, вл. *wuzki*, нл. *huzki*, с.-х. *ўзак*, слн. *ozek*, стсл. *жъкъ*; – псл. **ǫzъkъ < *ǫzъ-kū* «вужкій»; спорідн. з лит. *aĩšk̄tas*, гот. *aggwus*, двн. *ęngi*, нвн. *eng*, лат. *angustus*, дінд. *am̄h̄*, вірм. *anžuk* «тс.»; іє. **anğh* (ЕСУМ, I, 438), та вужку діалектну ареальність, в українській мові потверджує варіантне наголошування (суфіксально-флексійне й суфіксально-кореневе), що виводиться з пізньопраслов'янської *a.n.b.* мотивувального ад'єктива (**ǫzъ* (Скл., 140).

Так, у локальній сучасній марамороській говірці наведений вербатив, як і поодинокий префіксований перфектив, репрезентує суфіксально-флексійний тип акцентуації, мотивований значеннями вище чинниками (дериваційними процесами, які супроводжувалися рецесійним зміщенням наголосу на суфікс класу основи й презенсі флексії): *вузіти*, *вужу́*, *вузіи́ш* «звужувати»: *Муї сус'ід усе лиш вузіт вулиц'у, шчо скоро не "мож буде"у двур зайті з вóзом.* (Саб., 42); *завузіти*, –*вужу́*, –*вузіи́ш* / *завужовати* «звузити» (Саб., 90). А в «Матеріалах до словника...» Я. Головацького, як і в «Словарі...» Є. Желехівського, його префіксовані деривати репрезентовані інфінітивною формою з маркованим суфіксом класу основи, що співвідносить їх із тією ж пізньопраслов'янською окситонованою парадигмою: *звузіти* / *звужовати* (Голов., 592), *звузітися*, –*се* / *звужоватися* (Голов., 592); *звузіти* / *звужати*, *звужувати* (Жел., 291), *повузіти* (Жел., 671).

У новітньому лексикографічному джерелі п.-с.в.у.л.м. аналізований каузатив з префіксованими його дериватами, при їх наголосовій варіантності у давнішому словниковій (кореневій і суфіксально-кореневій), демонструють суфіксально-флексійне наголошування, як і в марамороській говірці. Кореневий наголосовий варіант мотивується тими самими дериваційними чинниками, що супроводжувалися парокситонним відтягненням наголосу із суфікса класу основи, стимульованими російською лексикографічною традицією (*сўзитъ* / *суживать* «зробити вужече» (Даль IV, 357): *ўзіти*, *повузіти* (Ум., Сп. IV, 146).

У с.у.л.м. аналізований суфіксальний вербатив має суфіксально-кореневу акцентуацію, при флексійній п.ф.п.о.о., префіксовані ж перфективи – кореневу, зумовлену парокситонним відтягненням наголосу на корінь у всій граматичній парадигмі. Таке наголошування корелює їх з так званою третьою акцентною кривою (B2) суміжно-рухомого типу каузативів [3, с. 459]: *вузіти*, *вужу́*, *вузіи́ш* (Орф., 134), *звузити(ся)*, *звужу(ся)*, *звузіиш(ся)* (Орф., 264), *повузити*, –*ужу*, –*узиш* (Орф., 541).

Каузатив *добрити* в досліджуваному наріччі, попри вужку ареальність (локальні наддністрянські й марамороська говірки), помірний ступінь продуктивності морфологічної деривації та і пізньопраслов'янську *a.n.b.* мотивувального ад'єктива (**dobrъ* (Скл., 162), аналогічно виявляє суфіксально-флексійну акцентуацію, співвідносну з його наголосовими особливостями в староукраїнській мові початку XVII ст.: *добрити* «хвалити, ви-

хвалити, діал. добрити»: *Блжоу, хвалю, щаста комоу признаваю, чтоу, добрю* (1627 ЛБ 10) (ілюстративний матеріал репрезентує спадщину вченого П. Беринди з Бойківщини) (СУМ 8, 50). Зазначений наголосовий тип умотивовується тими ж факторами: *добрити, добру, добриш, добрім, передобрити* (ГБ, 57), *передобрити* «над міру добре зробити, але власне тим і нашкодити» (ГБ, 283), [*dobriti*]: *u=dobriti, u=dobr'ú, u=dobrit* «задобрити» (СКУТГ, 76).

У лексикографічному джерелі г.в.у.л.м. його споріднені деривати, незважаючи на традиційність закріплення наголосового маркера за тематичним афіксом інфінітивної форми, підтверджують тенденцію усталеності суфіксально-флексійного акцентного типу: *добрити* (Жел., 188), *задобрити* (Жел., 243), *здобрити* (Жел., 295), *придобрити* (Жел., 744).

Давніше лексикографічне джерело п.-с.в.у.л.м., не без впливу російської мови (*добрѣтъ* «задобрювати, утунчяти, покрашувати; вдобряти, добре відкликатися; задобрювати, підлецуватися, прислужуватися»: *Масло кашу добритъ. Его добрятъ сосѣди, смиренъ, говорятъ; добрѣтъ кому «бажати, робити добро; кривити душею в чийсь користь»* (Даль I, 445), фіксує зазначені вербати з варіантним наголошуванням – кореневим, мотивованим парокситонним відтягненням наголосу на корінь у всій граматичній парадигмі, й, вочевидь, суфіксально-кореневим, попри домінування першого: *задобрѣтъ / задобривать* «задобрити, вдобрити, піддобрити ся» (Ум., Сп. I, 235), *поддобрѣтъся / поддобриватся* «піддобрити ся, придобрити ся»: *Бач як придобрѣв ся, – все помагас* (Полт. Чайч.) (Ум., Сп. III, 61), *позадобрѣтъ = задобрѣтъ* (Ум., Сп. III, 82). Натомість, укладачі «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка реструють їх із суфіксально-флексійним наголошуванням, кореневий фіксується спорадично: *добрѣти, -рѣ, -рѣши* «задобрювати»; «хвалити»; «удобрювати» (Гр. I, 398), *добрѣтися, -рѣся, -рѣшся* «підлецуватися» (Гр. I, 398), *піддобрѣти(ся), -ю(ся) -іш(ся) / піддобрѣтися / піддобрѣватися* «одобрити / вдобряти; загравати»; «задобрити» (Гр. III, 164), *придобрѣтися, -рѣся, -рѣшся / придобрѣватися* «підлаштуватися, піддобритися» (Гр. III, 415), але: *здобрѣтися, -рѣся, -рѣшся* «змилосердитися, проявити ласку» (Гр. II, 141).

В.у.л.м.п.у.⁷ репрезентований єдиним його перфективом із кореневою й суфіксально-флексійною акцентуацією, співвідносною з наголосовими особливостями в п.-с.в.у.л.м.: *піддобрѣти, -рѣ, -рѣши* (Гол., 287).

Натомість, лексикографічні джерела с.у.л.м. вербати аналізованого словотвірного гнізда подають із суфіксально-кореневим наголошуванням, співвідносним з їхніми акцентними особливостями в давнішому лексикографічному джерелі п.-с.в.у.л.м.: *задобрѣти, -брѣ, -рѣши* (Погр., 189), *піддобрѣти, -брѣ, -рѣши* (Погр., 399), *задобрѣти, -брѣ, -рѣши* (УЛВН, 208), *піддобрѣти, -брѣ, -рѣши* (УЛВН, 444), *добрѣти, -брѣ, -рѣши* «задобрювати, удобрювати» (Орф., 185), *задобрѣти, -брѣ, -рѣши* (Орф., 230).

Щоправда, окремі префіксовані каузативи зазначеної словотвірної парадигми в с.у.л.м. засвідчують відмінність акцентуації. Так, дієслово *здобрѣти* має варіантне акцентування – кореневе й суфіксально-кореневе, перше з яких корелює з його наголосовими особливостями в живій російській мові: *здобрѣти, -добрѣ, -добрѣши* (Орф., 267). А постфіксальний префіксований перфектив репрезентує суфіксально-флексійне, співвідносне з акцентуацією споріднених дериватів у південно-західному наріччі: *придобрѣтися, -рѣся, -рѣшся* (Орф., 594).

Отже, коренева акцентуація дериватів означеного словотвірного гнізда в п.-с.в.у.л.м та с.у.л.м., хоча й умотивована парокситонним відтягненням наголосу на корінь у всій граматичній парадигмі, зазнала впливу російської лексикографічної традиції. Цей наголосовий тип із наголосовими особливостями мотивувального дієслова в західнослов'янських мовах; суфіксально-коренева – з особливостями в південнослов'янських, а суфіксально-флексійна належить до акцентних надбань власне української мови, точніше, до південно-західного її наріччя (локальних наддністрянських, давніх бойківських та сучасної східнобойківської говірок): *dobriti*: с.-х. *дѣбрити* «робити добрим», *дѣбрит се* «робитися добрим», слн. *dobriti* «бути приємним», ч. *dobriti* «задобрювати», діал. *dobrit*; др., рос.-цслов. *добрити, добрю*, рос. *добрѣтъ* (Даль I), діал. *дѣбритъ* «ніжити, ласкати когось (арх., новг.)», «добре годувати (тварин) (волог.)», «удобрювати тунт» (перм., свердл., том.), «поганяти (коня) (пенз.)», укр. *добрити* «задобрювати, хвалити» (Гр. I, 398). (ЕССЯ 5, 41–42).

У південно-західних говорах, як і в літературних варіантах, відіндоєвропейський відад'єктивний каузатив *новити* (< **nejos* «новий», пов'язане з **nī-*, **nī-n* «нині, тепер») (ЕСУМ, IV, 107) виявляє продуктивність деривації, широту ареалу й наголосову поліваріантність (кореневу, суфіксально-кореневу й суфіксально-флексійну), що виводиться з пізньопраслов'янської рухомої (окситонованої) акцентної парадигми мотивувального ад'єктива (**nōvъ* (а.п.с.) і (а.п.б.) (Скл., 142).

У бойківських говірках староукраїнського періоду й середини XIX ст. означений вербати репрезентований префіксованим перфективом з акцентованим тематичним афіксом, що підтверджує тенденцію до суфіксально-кореневої акцентуації, співвідносною з пізньопраслов'янською окситонованою парадигмою: *зновити, зновити* «відновити (установити, поновити те, що було ліквідоване)»: *То(т) цѣса(р) хотачи твю ересъ зновѣти, и по всѣ(м) пѣнствѣ своє(м) рос(с)ѣати, зозвал // всѣ(х) Спн(с)копо(в)* (XVI ст. УЄ № 29519 (репрезентує Бойківщину – ремарка авторська); «відновити (поновити яку-небудь припинену дію)» (СУМ 12, 124), *зновити / зновляти* «відновити»; «видумати, вигадати» (Голов., 605).

Бойківське лексикографічне джерело першої половини XX ст. подає його з кореневим наголошуванням інфінітивної форми, мотивованим, очевидно, або збереженням давньої акцентуації мотивувального ад'єктива, або новітнім парокситонним відтягненням наголосу із суфікса класу основи: *знѣвити* «новість рознести»;

⁷ в.у.л.м.п.у. – варіант української літературної мови періоду «українізації»

«щось нового сказати ... брехню» (Км. 3, 292). Означений каузатив у «Словнику бойківських говірок» М. Онишкевича репрезентує наголошеність кореня, що є давнім, і суфікса, засвідчуючи тенденцію до суфіксально-кореневого, також давнього: *знóвити, зновіти* «поширити якусь вістку»; «вигадати, збрехати» (СБГ, I, 316) / *понов'яти* «поновлювати» (СБГ, II, 112). У сучасній локальній східнобойківській говірці споріднений перфектив із префіксом *по-* демонструє суфіксально-флексійну акцентуацію, що синхронізує його з іншою, рухомою, пізньопраслов'янською акцентною парадигмою мотивувального адектива: [*noviti*]: *po=noviti, po=nowl'ú, po=novit* «оновити» [СКУТГ, 133].

У гуцульських говірках і в живій народній мові південно-центральної України аналізований деад'ектив малопродуктивний, не має він і наголосового маркера, що зумовлено, мабуть, неусталеністю акцентуації: *znovuty (sy)* «*mutyślic' coś nowego*»; «*odnowić się*». Пор. *znowlaty sy*. (SH, 284), *znovytysya, -tysya* «оновитися» (Пі, 98).

Каузативи означеної словотвірної парадигми в г.в.у.л.м. та в п.-с.в.у.л.м. (кінець XIX ст.) традиційно репрезентовані інфінітивною формою з наголошеним тематичним афіксом: *znoviti / znovlyati* «поновляти» (Жел., 545), *obnoviti / -vlyati* (Жел., 545), *ponoviti / -vlyati* (Жел., 700), *noviti, -sya / ponovlyatysya* (Ум., Сп. II, 200), *ponoviti, -sya / ponovlyati* «відновити, -ся» (Ум., Сп. III, 108).

Суфіксально-флексійна акцентуація більшості відад'ективів досліджуваної словотвірної парадигми, зареєстрованих новітнішим лексикографічним джерелом п.-с.в.у.л.м., корелює їх із наголосовими особливостями сучасної східнобойківської локальної говірки, як і з пізньопраслов'янською *a.n.c.* мотивувального деривата (при кореневій акцентуації п.ф.т.о.м.⁸ префіксованого деад'ектива *обновити*, співвідносно з ритмомелодикою поетичної фрази): *обновитися, -влюся, -виіся / обновлятися* «обновитися»: *Діла добрих обновляться, діла злих загинуть* (Шевч.). (Гр. III, 20); *новіти, -влію, -виіш* «поновлювати, обробити по-новому» (Гр. II, 568), *зновіти, -влію, -виіш / зновляти* «відновити» (Левч., 14) (Гр. II, 175), *обновіти, -влію, -виіш / обновляти* «обновити» (Гр. III, 20).

Однак перфективи з префіксом *по-* в усій граматичній парадигмі, окрім п.ф.п.о.о., у покликуваному словнику послідовно виявляють суфіксально-кореневе наголосування, співвідносно з пізньопраслов'янською *a.n.b.* того ж каузатива. І це уможливило вербативам усього словотвірного гнізда с.у.л.м. сталу, суфіксально-кореневу акцентуацію: *ponoviti, -vlyú, -viish / ponovlyati* «відновити»; «обновити» (Гр. III, 312), *ponovytysya, -vlyú, -viish / ponovlyatysya* «відновитися»; «обновитися» (Гр. III, 312), *obnoviti, -vlyú, -viish* (Орф., 452), *podnoviti, -vlyú, -viish* (Орф., 520), *ponoviti, -vlyú, -viish* (Орф., 562).

Отже, відад'ективи дев'ятого структурного класу в досліджуваному наріччі репрезентують регіональність вжитку (бойківські й локальна марамороська говірки). Більшість, попри обмеженість ареалу, засвідчує лексичну внормованість у всіх варіантах української літературної мови.

Незалежно від характеру пізньопраслов'янської акцентної парадигми мотивувальних адективів, вони мають поліваріантне наголосування. Такий наголосовий малюнок мотивується перехрещенням наголосових тенденцій, співвідносних з їхніми акцентними особливостями в південнослов'янських і західнослов'янських мовах, як і в російській. Взаємодія наголосових процесів уможливила аналізованим вербативам динаміку наголосу навіть у структурі одного говору.

Коренева акцентуація досліджуваних каузативів завдячує або збереженню наголосових особливостей пізньопраслов'янської *a.n.a.* (рідше *a.n.b.*) мотивувальних дериватів, або дериваційним процесам, що супроводжувалися парокситонним відтягненням наголосу на корінь із суфікса класу основи. Суфіксально-флексійне і суфіксально-кореневе мотивується дериваційними чинниками, що перепелилися з наголосовими особливостями мотивувальних дериватів давньої *a.n.b.*

Наголосовий малюнок деад'ективів у карпатській групі говорів експлікує тенденцію до усталення суфіксально-флексійного наголосування, спричиненого словотвірними процесами, що супроводжувалися рецесійним зміщенням наголосу на презенсні флексії, витоки яких – у староукраїнській мові. Незважаючи на периферійність зони бойківських і марамороської говірок у системі української мови, один з акцентних варіантів аналізованих вербативів корелює з нормативним у сучасній українській літературній мові.

Етимологічний аналіз відад'ективних вербативів, зіставлення наголосових особливостей у різних варіантах української літературної та слов'янських мовах дає підстави вбачати в їхньому акцентуаційному малюнку акцентні криві суміжно-рухомого типу.

У наголосуванні префіксованих вербативів простежується тенденція до наголосової співвіднесеності з мотивувальними суфіксальними дериватами, хоча трапляються й відхилення, оскільки акцентуація останніх навіть у структурі одного говору засвідчує акцентну варіантність, що й стало набутком с.у.л.м.

Література:

1. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток / В. Винницький. – Львів : Біблос, 2002. – 578 с.
2. Склярєнко В. Праслов'янська акцентологія / В. Склярєнко. – К. : Наук. думка, 1998. – 342 с.
3. Тер-Аванесова А. Об одной восточнославянской изоглоссе в области глагольного ударения / А. Тер-Аванесова // Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст [тези доповідей міжнародної конференції] / за ред. П. Гриценка. – К. : КММ, 2004. – С. 459–464.

⁸ п.ф.т.о.м. – презенсна форма третьої особи множини

4. Іваночко К. Видова й наголосова співвіднесеність суфіксальних вербативів з процесуальною семантикою впливу на об'єкт (суб'єкт) третьої та дев'ятої структурних класів із суфіксами -а-, -и- в південно-західних говорах української мови в порівнянні з говорами російської / К. Іваночко // *Spheres of culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies*. – Lublin: Maria Curie-Skladowska University, 2014. – Volume IX. – S. 200–208.
5. Іваночко К. Особливості наголошування суфіксальних відсубстантивних дієслів із суфіксом -и- суфіксально-флексійного акцентного типу в марамороській локальній говірці закарпатських говірок / К. Іваночко // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – Випуск 38. – С. 143–150.

Умовні скорочення лексикографічних джерел

1. ГВ – Верхратський І. Говір батюків / І. Верхратський. – Львів, 1912. – 308 с.
2. Голов. – Матеріали для словаря Малорусскаго нарѣчя // *Мовознавство*. – першоджерела : [наук. зб. Музею української культури в Свиднику / упор. : Й. Дзендзелівський, З. Ганудель]. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 311–612.
3. Гол. – Голоскевич Г. Правописний словник / Г. Голоскевич : Вид-во Союзу українців у Великій Британії. – Лондон, 1961. – 451 с.
4. Гр. – Грінченко Б. Словарь української мови : у 4-х томах [упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко]. – К. : Вид – во АН УРСР, 1958. – Т. I : А.–Ж. – 494 с.; 1958. – Т. II : З.–Н. – 573 с.; 1959. – Т. III : О.–П. – 506 с.; 1959. – Т. IV : Р.–Я. – 563 с.
5. Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. / В. Даль. – М. : Русский язык, 1978. – Т. I : А–З. – 699 с.; 1980. – Т. IV : Р–V. – 683 с.
6. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [редкол. : О. Мельничук (гол. ред) та ін.]: К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А–Г / [уклад. Р. Болдирьов та ін.]. – 631 с.; 1985. – Т. 2. : Д–К [уклад. Р. Болдирьов та ін.]. – 570 с.
7. ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / редак. О. Трубачев, А. Журавлев. – М. : Наука, 1978. – Выпуск 5. – 232 с.; 1990. – Выпуск 17. – 272 с.
8. Жел. – Желеховський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар : у 2-х т. [фотопередрук із післясловом Олексі Горбача]. – Мюнхен : Monachii, 1982. – ТТ.1–2. – 1117 с.
9. Км. – Кміт Ю. Словник бойківського говору / Ю. Кміт // *Літопис Бойківщини* / [перевидання часопису]. – Львів : Каменяр, 2009. – Випуск 3. – С. 273–304.
10. НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів – Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
11. Орф. – Орфографічний словник української мови. – К. : Наук. думка, 1994. – 864 с.
12. Пі – Піскунов Ф. Словник живої народної, письмової і актової мови руських югівчань Російської і Австро-Венгурської царств / Фортунат Піскунов. – Київ : Типографія Е.Я. Федорова, 1882. – 304 с.
13. Погр. – Погрібний М. Словник наголосів / М. Погрібний. – К. : Рад. школа, 1964. – 639 с.
14. Саб. – Сабодаш І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. Сабодаш. – Ужгород : Ліра, 2008. – 478 с.
15. СБГ – Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2-х ч. / М. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. I. – 495 с.; Ч. II. – 515 с.
16. СБГГ – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. Гуїванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
17. СГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / відпов. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
18. СГЦБ – Матіїв М. Словник говірок центральної Бойківщини / М. Матіїв. – Київ – Сімферополь : Ната, 2013. – 601 с.
19. Скл. – Складенко В. Праслов'янська акцентологія / В. Складенко. – К., 1998. – 342 с.
20. СКУТГ – Словарь карпатоукраинского торуньского говора / [отв. ред. А. Журавлев]. – М. : ИС РАН, 2001. – 216 с.
21. СУМ – Словник української мови: в 11-ти т. / за ред. І. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – Т. III. – 744 с.; 1973. – Т. IV. – 840 с.; 1975. – Т. VI. – 832 с.; 1976. – Т. VII. – 723 с.
22. СУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. [гол. ред. Д. Гринчишин]. – Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1996. – Випуск 3. – 251 с.; 2001. – Випуск 8. – 255 с.; 2003. – Випуск 10. – 255 с.; 2005. – Випуск 12. – 244 с.
23. УЛВН – Українська літературна вимова і наголос / відп. ред. М. Жотобрях. – К. : Наук. думка, 1973. – 724 с.
24. Ум., Сп. – Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український / [зібрані і впорядкували М. Уманець (М. Комаров) і А. Спілка]. – Львів : З друк. Наук. т-ва ім. Т. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1893. – Т. I : А–К. – 339 с.; 1894. – Т. II : К–П. – 292 с.; 1896. Т. III : П–С. – 286 с.; 1898. – Т. IV : С–Я. – 244 с.
25. SH – Jan Janów. Słownik huculski [text] / Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. – Krakow Wyd-wo naukowe DWN, 2001. – 302 с.

Анотація

К. ІВАНОЧКО. АКЦЕНТУАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕАД'ЕКТИВНИХ КАУЗАТИВІВ ДЕВ'ЯТОГО СТРУКТУРНОГО КЛАСУ ПІЗНЬОПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ БАРИТОНОВАНОЇ Й ОКСИТОНОВАНОЇ АКЦЕНТНИХ ПАРАДИГМ У ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано наголосові особливості деад'єктивних каузативів дев'ятого структурного класу колишньої баритонованої й окситонованої акцентних парадигм. Установлено, що більшість із них характеризується варіантністю акцентуації, зумовленої перехрещенням наголосових тенденцій. Виявлено наголосову невідповідність зазначених дериватів у досліджуваному наріччі й південно-східному варіанті української літературної мови та пояснено її причину.

Ключові слова: акцентна варіантність, акцентні типи і пізньопраслов'янські акцентні парадигми, рецесійне й парокситонне наголошування, наголосова співвіднесеність, деад'єктивні каузативи.

Аннотация

К. ИВАНОЧКО. АКЦЕНТУАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ КАУЗАТИВОВ ДЕВЯТОГО СТРУКТУРНОГО КЛАССА С АДЪЕКТИВНЫМИ ОСНОВАМИ ПОЗДНЕПРАСЛАВЯНСКОЙ БАРИТИНИРОВАННОЙ И ОКСИТИНИРОВАННОЙ АКЦЕНТНЫХ ПАРАДИГМ В ЮЖНО-ЗАПАДНОМ ГОВОРЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье проанализированы ударные особенности деадъективных каузативов девятого структурного класса позднепраславянской баритонированной и окситинированной акцентных парадигм в южно-западном говоре украинского языка. Обнаружено, что большая их часть характеризуется акцентуационной многовариантностью, независимо от позднепраславянской акцентной парадигмы их мотивирующих дериватов. Установлена акцентуационная несоотнесенность анализируемых глаголов в исследуемом говоре и южно-восточном варианте украинского литературного языка, а также в русском языке.

Ключевые слова: акцентуационная вариантность, акцентные типы и позднепраславянские акцентные парадигмы, рецессионное и парокситонное ударение, акцентуационная соотнесенность.

Summary

K. IVANOVCHKO. ACCENTUATIONAL PECULIARITIES OF NINTH STRUCTURAL CLASS DE-ADJECTIVAL CAUSATIVES OF LATE PROTO-SLAVONIC BARITONED AND OXYTONED ACCENT PARADIGMS IN SOUTH-WEST PATOIS OF UKRAINIAN LANGUAGE

The article analyzes accentuational peculiarities of the ninth structural class de-adjectival causatives of old baritoned and oxytonized accent paradigms. It has been found that most of them are characterized by variance of accentuation, which is caused by stress tendencies intersection. Accentuational discrepancy of the mentioned derivatives in the patois under investigation and South-east variants of the Ukrainian literary language, as well as modern Ukrainian have been detected and explained.

Key words: accent variance, accent types and late Proto-Slavonic accent paradigms, recessive and paroxytonic stress, stress correlation.